

Ali se more sploh reči, da v navedenem slučaju »sedanja pisava kroji tožilnik *vedno* po živih« stvareh?

»Ljubljanski Zvon« vsaj rabi obe obliki: »Bil je četrtek, kateri je stric nalašč opilil« (Lj. Zv. l. 1889. p. 277.), pa »na Kavkazu, katerega sam dobro pozna« (ibid. p. 279.). --

Jos. Lendovšek.

(Dalje prihodajšč.)

»Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni.«

I.

Najprej treba dognati, o katerem Katonu ta izrek velja, in potem, kakó je ta izrek tolmačiti ter kakega pomena je v znanem Prešérnovem zabavljivem napisu na Stanka Vraza (»Poezije« pg. 113.)

V rimski zgodovini sta med mnogimi Katoni posebno znana in ime-nitna dva, oba jeklena značaja, oba možá trdnih načel. Prvi je *M. Porcius Cato* starejši s priimkom *Censorius*, porojen l. 234. pred Kr., umrl l. 149. pred Kr. v 85. letu svoje dóbe. Znamenit je ta mož po svoji strogosti in ostrosodnosti v moralnih vprašanjih. Zavestno se je vnemal za nesebično preprostost in starinsko poštenost, a strogo preganjal potratnost in raz-košnost ter je bil hud nasprotnik lihvarjev in oderuhov. Ta svojstva je pokazal že za svojega konzulovanja l. 195., še bolj pa cenzor l. 184. pred Kr. Potezal se je vedno za državno blaginjo in povsodi branil državne interese zoper sebične nakane posameznikov. Razširjenje rimske oblasti, to je bil njegov ideal; in znan je o tem oziru njegov izrek v senatu: »*Ce-terum censeo Carthaginem esse delendam*« (Liv. 33, 62). Povsodi in vselej je naglašal rimstvo in s čudovito ozkosrčnostjo se branil vsega, kar je merilo na tujstvo in njega vpliv. Posebno ga je bodlo v oči, ko je videl, da si mehkužna grška kultura in omika v Rimu pridobiva čimdalje več tál. Kako neprijazen je bil helenstvu, vidi se iz različnih njegovih izrekov in dejanj. Takó n. pr. je dejal, da Grkom prihajajo besede samó iz ust, a Rimljanom iz srca. Ko je moral uradno z Atenci občevati, storil ni tega v grškem jeziku, dasi je bil véšč grščini, kajti bil je preponosen za to, ampak Rimljan govoril je v latinščini, a tolmač je sproti prelagal njegov govor. Z nekakim zadovoljstvom pripoveduje Katon, kakó so Atenci obču-dovali kratkost in točnost njegovega izrazovanja, češ, kar je on prav kratko povedal, razlagal je tolmač obširno in z mnogimi besedami. Ko so se v senatu na dolgo in široko posvetovali in prekarjali, naj bi li dovolili ónim tristo Ahajcem, ki so bili že sedemnajst let v Italiji zaprti, da se smejo po-vrniti v domovino, ali ne, obregnil se je Kato zaničljivo: »Ves dan se

dimo tukaj, kakor bi ne imeli ničesa boljšega opraviti, ter se pripravimo o starikavih Grkih, naj jih li pokopljejo naši ali ahajski pogrebci.« Leta 155. pred Kr. so poslali Atenci do rimskega senata poslanstvo, da bi jim izprosilo znižanje óne zaradi Opropljanov naložene jim glóbe. V tem poslanstvu so bili: stoik Diogenes, akademik Karneades in peripatetik Kritolaos. Ko so ti s svojo zgovornostjo vzbudili v Rimu splošno zanimanje in občudovanje (dosegli so tudi znižanje glóbe od 500 na 100 talentov), grajal je to Katon v senatu, da smejo taki možje, ki znajo ljudi, k čemur koli hočejo, pregovoriti, da smejo ti toliko časa v mestu ostati, češ, da je opasno za rimsko mladež, in silil je na to, naj čim prej Rim zapusté, da ne bi starorimska nravnost in poštenost bila na škodi. »Vrnejo naj se v svoje učilnice in naj poučujejo grške dečke, naši mladi Rimljani naj pa kakor doslej domače zakone spoštujejo in domača oblastva poslušajo. Toda to grško modrovanje je kvarno, in poleg tega umovanja se mora prej ali slej omajati vera v bogove, omajati pokorščina pred zakoni, omajati državni temelj.« — Te svoje nazore je znal Katon z ostro besedo kratko in jedrnatoto utemeljiti — saj so mu zaradi tega vzdeli celó ime »rimski Demosten.« — Toli umetni in prijetni res niso bili njegovi govori, a bili so jasni in krepki. Katonovo geslo v govorništvu je bilo: *rem tene, verba sequuntur* (Stvari se drži, primerni izraz se ti že sam ponudi!). Tako se je boril Kato trmoglavo in neutrudno zoper prodirajoče nove ideje, in dasiravno ni imel v tej borbi skoro nobenih uspehov, vender ga to ni potrló in ostrašilo.

Ta Katon je praded drugega mlajšega jednakoimenskega.

M. Porcius Cato mlajši s priimkom *Uticensis* (Utičan), pravnik prejšnjega, porojen l. 95. pred Kr., umrl dné 8. aprila l. 46. pr. Kr. Tega Katona je prištevati med najblažje in najčistejše značaje propadajoče republike. Bil je treznomisleč in strogonraven, zeló izobražen in temeljit poznavalec grščine, v politiki pa konservativec in najzvestejši pristaš republike. Najbolj je čislal prijatelje domovine, a najbolj črtil prekucuhe in slabe državljane. O Katinovi zaroti je prizadevno podpiral Cicerona ter hudo zasledoval zarotnike, ali s tem si je tudi nakopal neprijaznost Cezarjevo. Tudi Pompeju sklenivšemu zvezo s Cezarjem je hudo nasprotoval, dasi sevéda s tem nasprotovanjem ni dosegel drugega, nego da se je Pompej čimdalje tesneje zvezal s Cezarjem. Vseskozi je bil pozneje zoper Cezarijance, podpiral je Milona proti Klodiju ter z ostrogledim očesom in z resnobno marnostjo preganjal podkupnost in drugo protizakonito počenjanje tedanjih izprijenih političnih strank. Da bi mogel uspešneje delovati in z vplivnega stališča braniti poginu se bližajočo republiko, kandidiral je l. 51. za konzulat — toda ni prodr, ker je bil preponosen in prepošten, da bi bil, kakor je bilo takrat v

Rimu obično, s podmitnino in s hlinjeno priljudnostjo pridobival si naklonjenost volilcev. Pozneje se je sprl tudi s samoljubnim Ciceronom, a Cezar je ta razpor nalašč netil in podpiral. Ko se je pa vnela državljanska vojska, umeknil se je Katon pred Cezarjem iz Rima ter se pridružil Pompeju, ki je bil branitev republike zapisal na svoj prapor.

Ker je pa njegova republikanska prostodušnost in odkritosrčnost vzbujala nejevoljo v aristokratskem taboru Pompejevem, umeknil se je tudi od tukaj in šel na Rodos. Katon jim je vedno svetoval, paj ne ravnaajo prestrogo, naj nobenega ujetega Rimljana ne usmrté, nobenega zaveznega mesta z naskokom ne napadejo, da je treba vzbujati zaupanje, zlepo da se največ doseže itd., — a niso ga poslušali. Po Pompejevi smrti je šel najprej v Kyrene, potem v Utiko, kjer se je oboroževal na branitev. Po izgubljeni odločilni bitki pri Thapsu (dné 6. aprila l. 46. pred Kr.) hotel se je tu v Utiki braniti, in ž njim tudi ondukajšnji Rimljani; toda ti so kmalu izgubili pogum ter jeli govoriti o udaji. Katon, ki na to niti misliti ni mogel, da bi se s svojimi načeli podvrgel samooblastniku, dal je vsem, ki so hoteli oditi, pomočkov za odpotovanje, sam pa je sklenil s poginom republike vred končati svoje življenje polno žalostnih izkušenj »Samovladar je nastopil, kaj hoče sedaj republikanec v državi še početi.« — Ko je vse uredil in zadostil svojim dolžnostim kot poveljnik, kósil je še prav miren; po kosilu je čital v Platonovem »Phaedonu« in potem par ur prespal.

Vzbudivši se, ukazal je pozvedeti, če so ladje z malodušnimi Rimljani že odplule. Potem si je zabodel meč v prsi; toda sunljaj je bil preslab in ni prišel do življenja, mož se je zgrudil in podrl za seboj mizo. Ko so njegovi ljudje čuli ta ropot, pridrli so skupaj. Zavezali so mu rano. Toda ko so se na njegovo željo, češ, da bi bil rad sam, odstranili, strgal si je obézo z rane, da je izkrvavel.

Pogina republike ni hotel preživeti. Že od tistega dné, ko sta se Cezar in Pompej očitno sprla, nosil je baje žalno obleko. Velika je bila sedaj v Rimu splošna žalost, ko se je raznesla vést o smrti njegovi.

To zadoščuj, da si ustvarimo blede podoba o znamenitih dveh Katonih. Oba sta bila izredno trdne volje, oba neprijazna novotarjenju in oportunistu, ali odločnejši še in vztrajnejši in trdnejših načel je bil mlajši Katon, Katon Utičan.

L. Pintar.

L I S T E K.

Vodnikova slavnost v Ljubljani. Odbor za odkritje Vodnikovega spomenika ima zdaj redno seje, da uredi vse priprave za slavnost, ki bode dné 29. in 30. junija t. l. v Ljubljani in na katero znova opozarjamo slovenski národ. Iz programa, ki pa še

Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni.

II.

Dosedaj so mislili, kakor je videti, razlagalci Prešérnovega napisa na Stanka Vraza pri tem citatu na starejšega Katona. V tem zmislu n. pr. je pisal l. 1885. Andrej Fékonja (Kres V. pag. 472.) v opombi: »Kato je bil Rimljan od pete do glave, Rimljan skozi in skozi, človek strog in trd. Ko se je v Rimu izobraženi jezik grški vse bolj in bolj širil, ko si je moška mladina rimska v grškeje retoriki urila jezik, trla je Katona huda jeza; mož se je upiral »grecizmu«, zaničeval »Grčiče« (Graeculi) in propovedal, naj se materin latinski jezik na vso moč brani in hrani. — Ovi naziv »narobe Katon« bi torej pomenjal: Kakor se je Kato nepremakljivo držal svojega jezika, tako je Vraz lahko od njega odstopil!« — Jednako sodi tudi prof. J. Marn (Jezičnik XXIV. pag. 45.): »Kakor je namreč Katon trdo držal se maternega jezika — latinščine nasproti mej olikanimi priljubljeni grščini; tako je zlahkoma Vraz — pustivši materinščino slovensko — poprijel se književne ilirščine.« —

Po navedenem razlaganju bi bil torej ta Katon v citiranem verzu starejši Katon, Cato Censorius. — Temu pa ni takó, nego misliti nam je tu na mlajšega Katona, na istega Katona, ki ga jemlje v misel Prešeren že v svojem »Krstu pri Savici«, ko zaupno kliče junaku Črtomiru:

»Al, de te jénja tá skeléti rána,

Ne bóš posnéł Katóna Utikána!«

(Poez. pag. 175.)

Verz »victrix causa diis placuit, sed victa Catoni« je namreč citat, citat iz Lukana (Pharsalia I. 128.). Marcus Annaeus Lucanus obravnava v svoji deset spevov obsezajoči Farzaliji drugo državljansko vojsko in razpor med Pompejem in Cezarjem, obžalujoč zatop rimske svobode, katere branitelja sta mu Pompej in Katon, pred vsemi — še bolj nego Pompej — pa Katon, katerega na nekaterih mestih vzornega poštenjaka in zaščitnika svobodne republike stavi vzpored z bogovi nazivajoč ga »sanctus, deo plenus, plenus veri, verus parens patriae, dignissimus aris Romae« etc. Katon je pesniku Lukanu vseskozi prototip poštenosti in značajnosti; — takó vzvišeno, takó solnčnojasno mu ni nič, nego poštenjak Katon. — Na različnih mestih torej (kakor rečeno) stavi Katona v jedno vrsto z bogovi, takó tudi v tem od Prešerna citiranem verzu. —

Zveza na dotičnem mestu pa je tá-le. Govoreč o tekmovanji med Pompejem in Cezarjem pravi pesnik: »Niti ne more strpeti pred sabo katerega Cezar, niti ne kóga Pompej vzpored sebe. Kdo izmed njiju je bolj upravičen prijel za orožje, ni nam usojeno vedeti; — vsacega štiti ugleden za-

stopnik: za zmagoviti razlog so bogovi, za zmagani Katon.«¹⁾ — Poroštvo, da je Cezarjevo napiranje pravično, dali so bogovi s tem, da so mu naklonili zmago; takó je postala Cezarjeva stvar »causa victrix«, zajedno pa tudi »causa melior« — češ: Cezar je bil bolj upravičen zgrabiti za orožje — *iustus induit arma*. (Primeri Cic. pro Lig. VI. 19. *melior ea causa iudicanda est, quam etiam dii adiuverunt*.) Bogovi so vselej na strani pravice, bogovi pospešujejo povsodi poštene napôre. Iz tega pa, da je bil značajni Katon na Pompejevi strani, dá se zopet sklepati: Pompejeva stvar je bila pravičnejša, svetejša, kajti sicer bi se ji poštenjak Katon ne bil pridružil; (navidezno je tudi bila pravičnejša, kajti Pompej, hoteč uveljaviti v rimski državi svoj vpliv, boril se je pod pretvezo, češ, da brani svobodo republikansko pred samovlastnimi nakanami Cezarjevimi). In pesnik Lukan sam imenuje na drugem mestu (VIII. 94.) Pompejevo stvar »causa melior«, češ: »*Pompeius iustus dimicavit*«.

V tej zvezi stoji citirani verz pri Lukanu. Vsak stavek pa se nam pokaže v nekoliko drugačni luči, ako ga iz njegove prvotne zveze iztrgamo; misel vsakega stavka se nekoliko zasuče, ako ta stavek osamimo ali ga pa postavimo v novo zvezo. Takó je tudi tu. Pri navajanji tega verza, ki je sploh govornikom baje priljubljen citat, zdi se mi, da hoté naglašati Katonovo skrajno doslednost in čudovito vztrajnost. Zmisel pa je potem ta: Za zmagovito stvar, za samovladarja Cezarja odločili so se bogovi naklonivši mu zmago, navzlic temu pa je ostal Katon trdno pri tem, za kar se je bil sprva odločil. Dasi je uvidel, da republika, za katero je bil oduševljen, propada in da se ne izogne poginu, vendar je rajši ž njo vred poginil, nego da bi se iznevil svobodomiselnim svojim načelom, nego da bi po-teptal svojo oduševljenost za staro republiko.

Obrnimo to na Katonični značaj Prešérnov in na narobe-Katona Stanka Vraza. — Prešéren je ostal kakor Katon zvest svojemu prvotnemu načelu, spešèč po svoji môči literarni razvoj ozko omejenega slovenskega narečja, nasprotno pa je Vraz ostavil ubogo pástorko slovenščino, oprijel se je ilirizma, ki se je tedaj razvijal v ugodnejših razmerah, ter postal s tem »narobe-Katon«. Obupavši nad malomožno slovensko literarno republiko se je podvrgel zmagujočemu ilirstvu. —

L. Pintar.

¹⁾ Nec quemquam iam ferre potest, Caesarve priorem
Pompeiusve parem. Quis iustus induit arma,
Scire nefas; magno se iudice quisque tuetur:
Victrix causa Deis placuit, sed victa Catoni.

Causa = stvar, katere se kdo drži, katero brani in zagovarja, za katero se oduševlja in poteza; težnja; preporna stvar, nerešena točka, pravna reč, razlog.

Causa Caesaris placuit diis, quia victorem eum fecerunt; victa autem placuit Catoni, quia Pompeio adhaesit.